

Craft-Giepmans, S., *Stadhouders in beeld. Beeldvorming van de stadhouders van Oranje-Nassau in contemporaine grafiek 1570-1700* (Jaarboek Oranje-Nassau Museum 2006; Rotterdam, Gronsveld: Barjesteh van Waalwijk van Doorn, 2007, 224 blz., ISBN 978 90 5613 092 3).

Op 21 oktober 2005 werd in het Prinsenhof in Delft een symposium gehouden over de beeldvorming van stadhouders van Oranje-Nassau in de Noord-Nederlandse prentkunst (1570-1700). De meeste inleidingen zijn omgewerkt tot artikel en in het *Jaarboek Oranje-Nassau Museum* van 2006 gepubliceerd.

De stadhouders in de Republiek, afkomstig uit de familie van Oranje-Nassau, waren een bijzonder fenomeen in het Europa van het ancien regime. Ze waren zowel bestuurlijk als militair dienaar van de Staten, maar behoorden wel tot de internationale hoge adel en waren de hoogste edellieden in de Noordelijke Nederlanden. Er was geen bestaande iconografie die op hen kon worden toegepast. De beeldvorming moest dus nog worden ontwikkeld.

De auteurs willen laten zien hoe de beeldvorming van de stadhouders zich ontwikkelde. Daarbij is het aantal pagina's dat er voor een stadhouder is gereserveerd, onevenwichtig verdeeld. Het artikel over Willem I van Daniel Horst en de twee artikelen over Maurits van Christi Klinkert en van Anne de Snoo beslaan samen in totaal 51 pagina's. Voor de beeldvorming over Frederik-Hendrik door Elmer Kolfin en over Willem II door S. Groenveld zijn samen 106 bladzijden beschikbaar. Het artikel over Willem III van Meredith Hale heeft ongeveer dezelfde grootte als die over de eerste stadhouders. Dit heeft tot gevolg dat er over Frederik-Hendrik en Willem II veel meer informatie gegeven wordt dan over de andere stadhouders.

De populairste manier om de stadhouders af te beelden was die als militair. Willem I werd verbeeld als de leider van de rechtvaardige strijd tegen het onrechtvaardige bestuur over de Nederlanden. In de prenten uit de Bestandsperiode zien we Maurits voorgesteld als vastberaden militair leider en opvolger van zijn vader in het verdedigen van recht en vrijheid, hoewel hij in die tijd feitelijk nauwelijks als militair in actie kwam en verdeeldheid zaaide door partij te kiezen in de religieuze twisten. De militaire acties van Maurits vonden in een eerdere periode plaats. Daarvan worden nieuwsprenten beschreven. De beeldvorming van de stadhouder was daarbij ondergeschikt aan het vertellen van het nieuws. Op deze vaak grote prenten komt Maurits als persoon nauwelijks voor. Op de afbeeldingen in deze publicatie is hij zelfs met een loep vaak moeilijk te herkennen.

Bij de uitbeelding van Frederik-Hendrik als militair werd teruggegrepen op een prent van Willem I als veldheer in harnas met commandostaf in de hand en de andere hand rustend op een degen. Een dergelijke afbeelding bestaat er ook van Maurits. Frederik-Hendrik zien we in allerlei variaties op die manier afgebeeld als kapitein-generaal van de Unie. Hij werd voorgesteld als succesvol legeraanvoerder en verdediger van de welvaart en eenheid van de Republiek. Hoewel Willem II nauwelijks aan militaire acties heeft deelgenomen, werd ook

hij in de jaren veertig als militair afgebeeld. Belangrijk element in de beeldvorming was de verwijzing naar het feit dat de stadhouders afkomstig waren uit een voor het bestaan van de Republiek belangrijke familie. Dat gebeurde bijvoorbeeld door ze op vergelijkbare manier als militair en als verdediger van de vrijheid van de Republiek uit te beelden. Frederik-Hendrik en Willem II werden daarnaast afgebeeld met familieleden om te laten zien van welke befaamde vorstelijke dynastie ze nakomelingen waren. Hierbij werden ook symbolen gebruikt, zoals de oranjeboom.

De stadhouders komen vrijwel uitsluitend positief in beeld. Van de negatieve kanten van Willem II en de verbeelding daarvan is in het uitvoerige artikel over hem nauwelijks iets terug te vinden. Gezien de over het algemeen positieve beeldvorming van de stadhouders hebben de meeste auteurs zich meer of minder expliciet bezig gehouden met de vraag of er sprake was van propaganda. Pas in de slotbeschouwing echter wordt ingegaan op de vraag wat er precies onder propaganda verstaan wordt. Willem III zette via Romeyn de Hooghe bewust de prentkunst in om zijn politiek te rechtvaardigen. Uit de andere artikelen ontstaat het beeld dat het de uitgevers en kunstenaars waren die het initiatief namen om de stadhouders af te beelden. Er was duidelijk een markt voor prenten met de Oranjes als onderwerp. Commerciële motieven om Oranjeprenten uit te geven waren er dus zeker. Ideële motieven zijn moeilijker te achterhalen. Bewijzen van betalingen door het hof aan graveurs en contacten van het hof met graveurs zijn nauwelijks gevonden. Over mogelijke contacten van kunstenaars met het hof via derden wordt in de artikelen niet gesproken. De beeldvorming in de prenten en die in pamfletten komt volgens een aantal auteurs overeen. Mijns inziens komen stadhouders er in pamfletten toch niet altijd even positief van af, zoals in de in de publicatie behandelde prenten.

Marijke Bruggeman, Den Haag

Alphen, M. A. van, Dissel, A. C. M. van, *Chronicle of the Royal Netherlands Navy. Five Hundred Years of Dutch Maritime History* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 2006, 488 blz., ISBN 90 6707 611 2).

Naar voorbeeld van de Britse uitgave *The Royal Navy Day by Day* verscheen in 2003 *Kroniek der zeemacht. Gedenkwaardige gebeurtenissen uit vijf eeuwen Nederlandse marinegeschiedenis*. Het boek werd samengesteld onder auspiciën van het Bureau voor Maritieme Historie in Den Haag, dat inmiddels is opgegaan in het Nederlands Instituut voor Militaire Historie. Drie jaar na de Nederlandstalige uitgave is een Engelse vertaling van dit naslagwerk verschenen. Het is een calendarium van de Nederlandse marinegeschiedenis, van de middeleeuwen tot het heden. Chronologisch zijn bij elke dag van het jaar gedenkwaardige maritieme gebeurtenissen opgenomen. Per kalenderdag worden één tot tien belangrijke gebeurtenissen vermeld. Het oudste feit is de verovering van Damiate (Doemjat) in Egypte in 1219, met steun van een vloot onder graaf Willem I van Holland tijdens de Vijfde Kruistocht. In de Engelse editie zijn nog enkele zeer recente data opgenomen, zoals de deelname van mariniers aan de oorlogen in Irak en Afghanistan in respectievelijk 2003 en 2005.

De spreiding van de vermelde gebeurtenissen over de eeuwen is tamelijk gelijkmatig. De twintigste eeuw is duidelijk het sterkst vertegenwoordigd, maar dat valt te verklaren door de Tweede Wereldoorlog, die uiteraard veel aandacht krijgt. Er moeten natuurlijk keuzes worden gemaakt, die in de inleiding duidelijk worden verantwoord. Zo worden van de zeehelden uit de zeventiende en achttiende eeuw alleen de sterfdata vermeld. De naamgevers van marineschepen uit de twintigste eeuw zijn volgens de samenstellers alle opgenomen. Toch mis ik op 29 september 1669 de dood van kapitein Jan van Amstel, naar wie in de twintigste eeuw een mijnenveger en twee fregatten zijn vernoemd. Ook de belangrijkste feiten uit de ontdekkingsreizen krijgen de nodige aandacht. Zelfs belangrijke wapenfeiten uit de geschiedenis van de VOC en WIC hebben vermelding gekregen, voor zover het oorlogvoering betreft in de octrooigebieden van deze organisaties. Zo ontstond geleidelijk een lijst met expedities, schepen, zeeslagen, officieren en oprichtingsdata van allerhande instellingen en organisaties van de marine.

De keuze van wat wel en niet wordt vermeld is uiteraard arbitrair. Soms zijn de vermelde gebeurtenissen wel zeer onbelangrijk en niet passend tussen feiten over grote vlootvoogden, zeeslagen en vredesverdragen. Zo bijvoorbeeld de opening van diverse museumschepen bij het Marinemuseum in Den Helder. Hier zijn bovendien duidelijk de verhoudingen zoek. Over de opening van het Nederlands Scheepvaartmuseum in Amsterdam in 1922 en de heropening van deze instelling in 1975 op een andere locatie als rijksmuseum lezen we niets. En dat terwijl het Nederlands Scheepvaartmuseum een uiterst belangrijke collectie op het terrein van de marinegeschiedenis bezit. Maar kennelijk gaat de aandacht van de samenstellers in de eerste plaats uit naar instellingen van de marine zelf.